

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Héder Klára

2022

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Rendészettudományi Doktori Iskola

Héder Klára

**Attitűd és viselkedés(változás) a megfigyelés társadalmában,
különös tekintettel a megfigyelői/megfigyelti szereppel történő
identifikáció hatásaira**

Doktori (PhD) téziszfüzet

Témavezető:

Prof. Dr. Pap András László, DSC

Társ-témavezető:

Prof. Em. Dr. Kerezi Klára, az MTA doktora

BUDAPEST, 2022

Tartalom

1. A tudományos probléma meghatározása	4
2. Kutatási kérdés, vizsgált terület és kérdéskör	5
3. Kutatási célkitűzések	7
4. A kutatás hipotézisei	7
5. A disszertáció felépítése, kutatási módszerei.....	8
6. A doktori kutatás eredményei hipotézisenként	11
7. A disszertáció fontosabb megállapításai (tézisek)	12
8. Összefoglalás, új tudományos eredmények	14
9. Az új tudományos eredmények gyakorlati hasznosíthatósága, ajánlások.....	14
10. A tézisfüzetben hivatkozott irodalom	16
11. Publikációs jegyzék.....	18

1. A tudományos probléma meghatározása

A 21. század kétségtelenül az információ és az informatika kora. A kialakult információs társadalom polgáraiként egyre gyorsuló ütemben szembesülünk az infomációtechnika nyújtotta új lehetőségekkel és kihívásokkal, adatgyűjtési, adatelemzési és megfigyelési lehetőségekkel magánemberként, állampolgárként vagy éppen valamely szervezet képviselőjeként egyaránt. A lehetőségek köre gyorsuló ütemben tágul, legyen szó számítógépes kapacitásról, az okostelefonok nyújtotta szolgáltatási lehetőségről vagy éppen megfigyelésről, adatgyűjtésről és elemzésről. Az egyre fontosabbá váló számítástechnikai eszközök azonban emberi kezekben vannak. Így az elkerülhetetlenül felmerülő problémák, adatkezelési anomáliák, a kiberbiztonsági-, számítástechnikai bűnözéssel kapcsolatos kihívások megoldásához, vagy éppen a prediktív rendszet kérdéseinek megválaszolásához *elengedhetetlenül szükséges a felhasználók, érintettek viselkedésének, attitűdjeinek, viselkedési mintázatainak és esetleges pszichés gátjainak a megismerése*. Amennyiben ugyanis a felhasználók speciális – például érzelemvezérelt, vagy kognitív torzításokat is tartalmazó – stratégiát alkalmaznak a megfigyeléssel, adatgyűjtéssel kapcsolatos aggodalmaik csökkentéséhez, akkor ezek megismerése elengedhetetlen a sikeresebb adatvédelem, prevenció, és hatékonyabb rendvédelem és bűnüldözés kialakításához.

A disszertáció központi fogalma a „megfigyelő társadalom”, vagy „megfigyelés társadalma”, esetleg más fordításban „felügyeleti társadalom” (*surveillance society*, Lyon 1994; 2001, 2007; Murakami Wood et al. 2006). A „surveillance society” olyan társadalom, amelyet megfigyelésen alapuló technikák segítségével szerveznek és strukturálnak, valamint ahol a megfigyelési technológiákat széles körben használják az emberek mindennapi tevékenységeinek figyelemmel kísérésére. A megfigyelés társadalmában az átfogó digitális és társadalmi változások egyaránt érintik a szervezeteket és az egyéneket, legyenek azok civil állampolgárok, vagy valamely hivatásos állomány tagjai. Jelen disszertáció az *egyénekre* koncentrálna. Célja, hogy bemutassa, hogy a felügyeleti társadalomban *a megfigyelői/megfigyelti szerepek plauzibilis átjárhatóságot mutatnak, s az adott szereppel való – akár csak átmeneti – azonosulásnak is viselkedésmódosító hatása van*.

A doktori disszertáció központi kérdésköre, hogy hogyan élik meg az információs társadalom állampolgárai a megfigyelés társadalmának hatásait, a korábban meglehetősen szeparált megfigyelői/megfigyelti szerepek közti elmosódást, a szerepváltás lehetőségét, illetve a szerepek párhuzamosságát. A kutatás vizsgálja, hogy milyen attitűdöket mutatnak a civil és

hivatásos érintettek a szisztematikus információszerzés, adatgyűjtés, megfigyelés, vagy a felvételkedés lehetőségével kapcsolatban; hogyan látják azt, hogy a társadalmi és technikai változások egyre inkább lehetővé teszik, hogy mások életébe beelássonak, illetve az ő életüket, tevékenységüket is követhessék, rögzíthessék, megfigyelhessék és elemezhessek magánemberek, vagy szervezetek.

A dolgozat *nem* a megfigyelés technikai kérdéseivel, módszereivel, (jogi) szabályozásával, a megfigyelés adatgyűjtés, információszerzés lehetőségeivel és az ennek következtében fellépő társadalmi problémákkal foglalkozik, hanem a megfigyelés/adatgyűjtés/információszerzéssel kapcsolatos *személyes megélést, a kérdéskör irányába mutatott egyéni attitűdöt* és ennek *a viselkedésre gyakorolt hatását vizsgálja* civil és hivatásos személyeknél. Ilyen értelemben a jelen dolgozat *nem* a megfigyelés társadalmának objektív problémáit, hanem annak *interdiszciplináris keretben vizsgált, szubjektív leképeződéseit* kívánja megragadni.

Annak a lehetőségét veti fel, hogy az emberek *rendelkeznek ismeretekkel* a mindenütt jelen lévő megfigyelés lehetőségéről, azonban az „élhető élet” fenntartása érdekében *aktív háritásokkal csökkentik* ennek életüket befolyásoló hatását: nem vesznek tudomást a megfigyelésről, bagatellizálják ennek hatását saját és ismerőseik életére vonatkozóan. A kutatás bemutatja, hogy *az adott személyre vonatkozó szisztematikus adatgyűjtés/megfigyelés lehetőségének elutasítása* nem (csak) információhiány vagy tudatlanság miatt jelenik meg, hanem *aktív háritás az egyén személyes biztonságérzetének növelésére szolgáló proaktív stratégia*, amelynek jelei kevésbé tapasztalhatók, ha a megkérdezett a megfigyelői oldallal azonosul.

2. Kutatási kérdés, vizsgált terület és kérdéskör

A 21. századra kialakult felügyeleti társadalomban (*surveillance society*), a Big Data korában, a mindenütt jelen lévő adatgyűjtési és megfigyelési lehetőségek (*ubiquitous surveillance*, Andrejéivé 2012; Oulasvirta et al. 2014), a kialakult „megfigyelési csomagok” (*surveillant assemblage*, Haggerty–Ericson 2000; 2006; Lyon 2006; 2007) korában mind a civil állampolgároknak, mind pedig a rendvédelem munkatársainak reálisan számolniuk kell azzal a lehetőséggel, hogy online vagy offline tevékenységük valamilyen formában adatgyűjtés, elemzés tárgya lesz, viselkedésüket megfigyelik, rögzítik.

A közterületi felvételkedésre vonatkozó civil hajlandóság jelentősen megnövekedett napjainkban (Farmer–Sun–Starks 2015; Kies 2011), amely – új keletű tényezőként – ma már a

rendvédelem működésében és szabályzásában egyránt hatást gyakorló tényezőként jelenik meg (Potts 2015).

Az állampolgári „ellenfigyelés” vagy „visszafigyelés” (*sousveillance*, Mann et al. 2003), amelynek során állampolgárok eseményeket rögzítenek későbbi megosztás, felhasználás és/vagy bizonyítékképpen, egyre jelentősebb tényezővé vált. A *sousveillance* különleges formája az ún. „állampolgári újságírás” (*citizen journalism*, Miller 2019) – ahol a szereplők azért rögzítenek valamely eseményt, hogy később annak hírértékét felhasználják, interneten megjelenítsék, hírportáloknak eladják – pedig különösen megnövelte az ilyen jellegű felvételek számát és nyilvánosságra kerülését. Így már nemcsak a civil állampolgárokat érintik a változások, hanem a hivatásos állomány is kénytelen szembenézni eddigi adatgyűjtéssel/információszerzéssel/megfigyeléssel kapcsolatos szerepeik átalakulásával, a rendőrség „új láthatóságának” (*new visibility*) kialakulásával (Thompson 2005; Goldsmith 2010; Sandhu 2017), az „új rendőrségi transzparencia” (*new transparency of police*, Brucato 2015) megjelenésének hatásaival.

A helyzetet tovább bonyolítja az is, hogy napjainkban már senki sem csak megfigyelő vagy megfigyelt, ezek a korábban feladathoz, pozícióhoz vagy esetleg politikai célhoz kötött szerepek egyre inkább felcserélhetővé, párhozamossá válnak: mindannyian egyszerre vagyunk adatgyűjtők, mások tevékenységének megfigyelői, ugyanakkor alanyai valamely adatgyűjtésnek, információszerzésnek, megfigyelésnek.

- Ha pedig a megfigyelés társadalmában a Megfigyelői/Megfigyelti szerepek rugalmasan változtathatók, akkor felmerül, hogy vajon *az egyik, vagy másik szereppel történő azonosulás befolyásolja-e az adott személy megfigyeléssel/felügyelettel kapcsolatos attitűdjét vagy viselkedését?*

Egyfelől az online és offline adatgyűjtés, megfigyelés, információszerzés és elemzés erősödése, másfelől a felügyeleti társadalom hivatalos és állampolgári megfigyelési, rögzítési lehetőségeinek szélesedése kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, hogy

1. *hogyan élik meg a civil és hivatásos személyek a fenti hatásokat, a mindenütt jelen lévő (ubiquitous surveillance) adatgyűjtés/információszerzés/megfigyelés lehetőségét, és*
2. *a megfigyeléssel kapcsolatban kialakuló attitűdök hogyan befolyásolják végül a megjelenő viselkedést?*

3. Kutatási célkitűzések

A kutatás egy napjainkban aktuális kérdéskört tűzött ki elemzése tárgyául: annak vizsgálatát, hogy a digitalizáció, a hálózati társadalom, az infotechnikai fejlődés, a fokozódó adatgyűjtés/információszerzés/megfigyelés lehetősége milyen hatást gyakorol a civil állampolgárokra és a rendvédelemben dolgozókra.

A kutatás célja volt, hogy megismerje azokat a fontosabb érzelmi tényezőket, esetleges háritási mechanizmusokat, amelyek az érintettek megfigyeléssel/adatgyűjtéssel kapcsolatos attitűdjét, magatartását befolyásolják.

Központi célként fogalmazódott meg a „Megfigyelői” és „Megfigyelti” szerepek párhuzamosságának, illetve a szerepelmosódások lehetőségének vizsgálata, az adott szerep attitűd- és viselkedésmódosító hatásának feltárása, mind a civil, mind a hivatásos személyeknél.

Fontos célkitűzés volt a szakmai hozzáállás, a rendőri narratíva elemeinek felderítése és megfogalmazása a rendőrség „új láthatóságának”, az „állampolgári újságírás” hatásainak, a rendőri munka rögzítésének és megosztásának kérdéskörben is.

A disszertáció hosszútávú célként tűzte ki, hogy az adatszerzéssel/információgyűjtéssel/megfigyeléssel, a Megfigyelői/Megfigyelti szerepváltással kapcsolatban feltárt civil és rendvédelmi attitűdök és viselkedéselemek elemzésével olyan gyakorlati következtetésekre jusson, melyek felhasználása hozzájárul a gyakorlatiasabb és eredményesebb bűnmegelőzéshez és a sikeresebb rendőri képzéshez és gyakorlati munkához.

4. A kutatás hipotézisei

A fenti megfontolások alapján a kutatás a következő hipotéziseket vizsgálta:

- H1: A megfigyelés társadalmában a „*Megfigyelő*” és a „*Megfigyelt*” szerepek közötti rugalmasság megnőtt, a váltás a szerepek között könnyebbé vált, és lehetővé vált a szerepek párhuzamos betöltése is.
- H2: Valamelyik („*Megfigyelő*/*Megfigyelt*”) szereppel történő – akárcsak átmeneti – azonosulásnak módosító hatása van a személyek a megfigyeléssel kapcsolatban mutatott attitűdjeire, viselkedésére.
- H3: A „*Megfigyelő*” szereppel történő azonosulás a megfigyelés/felügyelet nagyobb elfogadását, a megfigyelési módszerekkel kapcsolatban megengedőbb attitűdöt eredményez.

- H4: A „*Megfigyelt*” szereppel történő azonosulás a megfigyeléssel/felügyelettel kapcsolatban több aggodalmat, több negatív érzelmet és több háritást involvál.
- H5: A személyesen megtapasztalt, átélt „Megfigyelői gyakorlatnak” hosszú távú attitűd- és viselkedésmódosító hatása van.
- H6: Az érintettek az „élhető élet” mentális konstruktumának kialakítása érdekében aktív pszichés háritásokkal, megküzdési mechanizmusokkal szűrik és sok esetben torzítják a rájuk vonatkozó lehetséges megfigyeléssel/adatgyűjtéssel/információszerzéssel kapcsolatos információkat.
- H7: A rendvédelemben dolgozó személyek a megfigyeléssel, felügyelettel kapcsolatban jól azonosítható narratívamintázatot mutatnak.

5. A disszertáció felépítése, kutatási módszerei

A disszertáció első, összefoglaló szakasszal indul, melyet a 2. fejezetben szakirodalmi áttekintés követ. Ebben a részben az információs társadalom irányába ható gazdasági és társadalmi változások, valamint ezek társadalomtudományi bemutatása után a „megfigyelés társadalma” (*surveillance society*) kialakulásával, jellemzőivel kapcsolatos fontosabb szakirodalmat tekint át. Bemutatja a jelentősebb társadalmi hatásokat, a civil és hivatásos személyek viselkedését és nézőpontját a fokozódó adatgyűjtés, információszerzés és megfigyelés lehetőségével kapcsolatban. A fejezet kiemelten szól az állampolgári újságírás, a *sousveillance*, valamint a rendőrök és a rendőrség „új láthatóságának” kérdéseiről.

A szakirodalmi áttekintést a 3. szakaszban egy kutatómódszertani fejezet követi, amely bemutatja és meghatározza a disszertáció által használt „megfigyelés”, „Megfigyelt” és „Megfigyelő” fogalmakat, ismerteti a kutatási célokat, hipotéziseket és az alkalmazott módszereket.

A 4. fejezet 4 féle elővizsgálati kutatást és ezek eredményeit tárja az olvasó elé. Köztük egy-egy, a szocialista Magyarország politikai anyagait és állambiztonsági szakmai anyagait szemlélő dokumentumkutatást, egy levéltári kutatás segítségével készült ügynöki esettanulmányt, valamint egy szakirodalmi kutatáson és online internetes kereséseken alapuló felhasználói attitűd- és viselkedéselemzést. (ld. 1. számú táblázat)

1. táblázat: Az elővizsgálati módszerek bemutatása (Forrás: a Szerző szerkesztése)

Korszak	Tevékenység (Kn = kutatási sorszám)	Forrás	Vizsgált hipotézis	Kutatási kérdések	Korszak
1. Pre-digitális korszak	K1. „Éberség” A megfigyeléssel, „éberséggel” kapcsolatos politikai állásfoglalások, pártdokumentumok újságcikkek szemlézése.	korabeli források pl. <i>Szabad Nép</i>	H1	➤ Van átjárhatóság a megfigyelő/megfigyelt szerepek között? ➤ Hogy jelenik meg a „megfigyelők megfigyelése” mint topic/cél a korabeli anyagokban?	Szocialista Magyarország
	K2. „Szakmai” Állambiztonsági szakmai anyagok áttekintése.	ÁBTL, szakmai anyagok	H7	➤ Van a megfigyeléssel kapcsolatban speciális (állambiztonsági) szakmai attitűd/narratíva?	Szocialista Magyarország ¹
	K3. „Ügynökakták” tartalomelemzése	ÁBTL, ügynökakták	H1–H6	➤ Hogy látják a megfigyelést az egymást megfigyelő ügynökök? ➤ Van-e lehetőség szerepváltásra? ➤ Van-e szereppel történő azonosulás? ➤ Ha igen, hogy jelenik meg, és milyen hatásai vannak? ➤ Vannak-e megfigyelésnek és megfigyeltségnek rövid- és hosszú távú hatásai?	Szocialista Magyarország ²

¹ Az ÁBTL levéltári anyagainak kutathatósági ideje szerint (1944. december 21. és 1990. február 14.).

² Korszak: ld. fent.

Korszak	Tevékenység (Kn = kutatási sorszám)	Forrás	Vizsgált hipotézis	Kutatási kérdések	Korszak
2. Digitális korszak	K4. „Felhasználói viselkedéselemzés” A megfigyeléssel kapcsolatos Google-keresések elemzése, irodalomkutatás	Google, elérhető netes források szakirodalom	H2–H6	➤ Mi a jellemző felhasználói viselkedés a megfigyeléssel kapcsolatban? ➤ Van-e jellemző felhasználói háritás? ➤ Megjelennek a megfigyeléssel kapcsolatos háritások a Google-keresésekben? ➤ Van-e megfigyelhető felhasználói viselkedésmintázat az adatkezeléssel, adatbiztonsággal kapcsolatos aggályokkal való megküzdésnél?	2000-es évek

Az elővizsgálati eredmények bemutatása után, az 5. fejezet a kutatás **fő vizsgálatait** tartalmazza.

1. Itt egy civil rajongóval, mint nem „profi” megfigyelővel készült *mélyinterjú* és ennek elemzése olvasható, majd ezt
2. 25 rendvédelemben dolgozó vezetővel készült, *félíg strukturált interjúk* elemzése követi.

A disszertáció utolsó szakaszában, a 6. fejezetben a kutatási eredmények összegzése, majd ezt követően a 7. fejezetben két, az eredményekhez kapcsolódó rendészeti probléma: az információbiztonság-tudatosság lehetséges pszichés gátjainak és a rendőrség „új láthatóságának” megbeszélése követ. A tanulmányt a kutatómunka eredményeinek összefoglalása zárja a 8. fejezetben. A disszertáció természetesen tartalmazza a felhasznált irodalmak listáját és a vonatkozó mellékleteket is.

6. A doktori kutatás eredményei hipotézisenként

	Hipotézis	Vizsgálati eredmények
H1	A megfigyelés társadalmában a „Megfigyelő” és a „Megfigyelt” szerepek közötti rugalmasság megnőtt, a váltás a szerepek között könnyebbé vált, és lehetővé vált a szerepek párhuzamos betöltése is.	➤ IGAZOLT: Előzményekként a predigitális korszak ügynök/megfigyelt szerepelmosódását tekinthetjük. ➤ A surveillace és sousveillace modern technikáival civilek és hivatásos személyek egyaránt felvehetik a Megfigyelői és Megfigyelti szerepet, pozíciót.
H2	Valamelyik („Megfigyelő/Megfigyelt”) szereppel történő – akárcsak átmeneti – azonosulás módosító hatással van a személyek a megfigyeléssel kapcsolatban mutatott attitűdjeire, viselkedésére.	➤ RÉSZBEN IGAZOLT: az attitűd- és viselkedésmódosulás gyakran megjelenik, de iránya sok tényezőtől függ.
H3	A „Megfigyelő” szereppel történő azonosulás a megfigyelés/felügyelet nagyobb elfogadását, a megfigyelési módszerekkel kapcsolatban megengedőbb attitűdöt eredményez.	➤ RÉSZBEN IGAZOLT: A szakmai, illetve az önként felvett civil megfigyelői szerep (pl. tartótiszt, nyomozó, rajongó) a nagyobb elfogadás irányába hat, ➤ de a kényszerből felvett Megfigyelői szerep (pl. ügynök) ambivalensebben ítéli meg a megfigyelést. Saját megfigyelési gyakorlatával szemben elfogadóbbá, a káros hatásokat tagadóvá válik, de nagyobb aggodalmat is mutat azzal kapcsolatban, hogy esetleg őt is megfigyelik, s ezt a fajta megfigyelési gyakorlatot elítéli.
H4	A „Megfigyelt” szereppel történő azonosulás a megfigyeléssel/felügyelettel kapcsolatban több aggodalmat, több negatív érzelmet és több háritást involvál.	➤ IGAZOLT: a nem bizonyítható, de nagyon valószínű megfigyeltség aggodalmat, negatív érzéseket, paranoid megközelítést, háritásokat, tartós szociális bizalmatlanságot aktivál. ➤ A biztos adatgyűjtésre inkonzisztens felhasználói magatartás a reakció: átmeneti viselkedésváltozás (pl. beállítások átmeneti megváltoztatása egy online felületen), de a hosszú távú változtatások hiánya (pl. „digitális absztinencia elutasítása), a probléma háritása, bagatellizálása, tagadása.

Hipotézis		Vizsgálati eredmények
H5	A személyesen megtapasztalt, átélt „Megfigyelői gyakorlat” hosszú távú attitűd- és viselkedésmódosító hatású.	➤ IGAZOLT: Az önként felvett Megfigyelői szerep (szakmai megfigyelő, rajongó) hozzájárul a kapcsolódó szaktudás, módszerek ismeretének növeléséhez, a módszerek felé mutatott elfogadóbb magatartáshoz. ➤ A nem önként vállalt Megfigyelő (pl. kényszerített ügynök) kognitív disszonanciát él meg, amelynek megoldásai különbözők lehetnek: saját szerep átértékelése, hárítás, tagadás, bagatellizálás stb.
H6	A rendvédelemben dolgozó személyek a megfigyeléssel, felügyelettel kapcsolatban jól azonosítható narratívamintázatot mutatnak.	➤ IGAZOLT: a kérdés érzelemmentes, pragmatikus, feladatorientált megközelítése, a törvényesség elsődlegessége, a hivatásos megfigyelés és eszközeinek támogatása, a társadalmi hasznosság hangsúlyozása, a rendszerszintű anomáliák iránti „vakság”, az állami felügyeleti funkciók támogatása.

7. A disszertáció fontosabb megállapításai (tézisek)

T1. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy az információs társadalomban az adatgyűjtés/információszerzés/megfigyelés módszerei már nemcsak a civil társadalomra, hanem a rendvédelemben dolgozóakra is komoly érzelmi és viselkedéses hatást gyakorolnak.

T2. Mind a hétköznapi állampolgároknak, mind pedig a rendőröknek meg kell birkózniauk a fokozódó nyilvánosság, adatgyűjtés/információszerzés/megfigyelés, felvételkedés lehetőségének növekedésével.

T3. A predigitális előzmények vizsgálata alapján elmondható, hogy a megfigyeltség érzésének kialakulásával párhuzamosan, a személyes kontrollon kívül eső megfigyeltség, és az emiatt negatív érzelmekkel megélt Megfigyelési szerep hosszútávú attitűd- és viselkedésmódosító hatást vált ki, hárításokat indukál.

T4. Az adatgyűjtéssel/információszerzéssel/megfigyeléssel kapcsolatos személyes veszély- és kontrollpercepció mértéke, realitása, a megélt emóciók jellege, negatív vagy pozitív volta a digitális korszak adatvédelmi kérdéseiben is jelentős, mivel erősen befolyásolja a felhasználói attitűdöket és a ténylegesen megvalósuló viselkedést is.

T5. A felhasználók attitűdjének kognitív komponensei megfelelőek: az érintettek döntő többsége ismeri az adat- és információvédelem fontosságát, és hallott a különféle adatszivár(ogtat)ási ügyekről. A felhasználói magatartás azonban gyakran inkonzisztens: a tényleges viselkedés több esetben a saját, deklarált adatvédelmi stratégiával sem egyezik.

T6. A felhasználók adatvédelemmel kapcsolatos viselkedése nem racionális, hanem „racionalizált” (nem a tényleges veszélyhez, a kontroll valós szintjéhez, hanem az arról alkotott személyes véleményhez, az erről kialakított mentális reprezentációhoz igazodik). A tényleges viselkedést érzelmi, diszpozicionális és helyzeti tényezők is befolyásolják, teret adva kognitív torzításoknak és érzelmi hatásoknak.

T7. Mind a veszély, mind pedig a személyes kontroll helytelen megítélése (alul- vagy túlbecslése) inadekvát, érzelemvezérelt, racionalizált viselkedéshez vezethet, mely az információbiztonság-tudatosság alapján elvárható viselkedéseket gátolhatja.

T8. Az információbiztonság-tudatosság hosszú távú javításához feltétlenül szükséges a felhasználói attitűdök és viselkedésminták, az „élhetőbb élet” elérése érdekében, bevetett különféle racionalizációs technikák, információbiztonsággal kapcsolatos lehetséges veszélyek hátrításának, a kognitív tartalmak és a valós viselkedés disszociálásának ismerete, a bűnmegelőzési munkába való beépítése.

T9. A hosszan felvett „Megfigyelői” szerep mind civil, mind pedig hivatásos személyeknél hozzájárulhat a megfigyeléssel kapcsolatos módszerekhez való megengedőbb, támogatóbb hozzáállás kialakulásához.

T10. A rendőrség „új láthatóságával” és digitális korszak felügyeleti kérdéseivel kapcsolatban jól körülhatárolhatóan megjelenik a rendvédelemben dolgozók szakmai narratívája. Ebben a felügyeleti és megfigyelési eszközök és módszerek támogatása mellett az érzelemmentes, pragmatikus megközelítés, a szakmai felügyelet és a törvényes keretek betartása emelkedik ki, ugyanakkor a hivatalos felügyeleti elemek támogatása mellett bizonyosfokú „vakság” is mutatkozik a rendszerszintű problémák iránt.

T11. A gyakorlott megfigyelők több aggodalomnak/hátrításnak adtak hangot, amikor arról esik szó, hogy velük kapcsolatban milyen megfigyelési módszerek alkalmazhatóak, illetve tényleges viselkedésükben is nagyobb óvatosságot mutattak.

T12. A civil állampolgárok rendőrök felé irányuló figyelme, a technikai lehetőségek növekedése sok szempontból új lehetőségeket és kihívásokat hozott a rendőrség számára, melyek szervezet és stratégia szintű átgondolása rendkívül fontos a szakszerű, törvényes, transzparens és modern rendvédelmi működéshez.

8. Összefoglalás, új tudományos eredmények

Az értekezésben új eredmények az alábbiak tekinthetők:

1. A megfigyelés társadalmában jól látható Megfigyelői/Megfigyelti szerepelmosódás előzményeinek bemutatása egy esettanulmányon keresztül a predigitális korszak politikai és állambiztonsági dokumentumainak vizsgálatával.
2. A Megfigyelői/Megfigyelti szerepek megélésével, párhuzamosságával kapcsolatos fontosabb ambivalenciák, érzelmi és viselkedéses változások detektálása szakirodalmi és felhasználói viselkedéselemzési módszerekkel.
3. A digitális korszak felhasználói magatartásának, különféle inkonzisztens viselkedési elemeinek és ezek érzelmi háttérökainak feltárásával a biztonságtudatosítás pszichés gátjainak és az információbiztonság-tudatosság hosszú távú korlátainak lebontásában megfogalmazott javaslatok.
4. Interjúk elemzése alapján a Megfigyelői szereppel történő azonosulás hatásainak, és a rendvédelemben dolgozó magyarországi vezetők a rendőrség új láthatóságával kapcsolatban megfogalmazott szakmai narratívájának bemutatása.

9. Az új tudományos eredmények gyakorlati hasznosíthatósága, ajánlások

A kutatás javaslatokat tett a biztonságtudatosítás pszichés gátjainak, és az információbiztonság-tudatosság hosszú távú korlátainak lebontásához. Eredményei használhatóak *a felhasználói információbiztonság-tudatosság javítására* kidolgozandó képzések és tájékoztató anyagok új szemponttal való gazdagítására és továbbfejlesztésére. A felhasználó viselkedés sok esetben érzelemvezérelt, racionalizált és inkonzisztens jellegének, illetve ennek okainak figyelembevétele új területet nyithat meg a bűnmegelőzés, a tudatosabb információbiztonság kialakítására tett törekvéseknél. E szempontok figyelembevétele a terület *informatikai és bűnmegelőzési szakemberei számára* hozhatnak gyakorlati eredményeket és *csökkenthetik a társadalom civil tagjainak online bűnügyi kitettséget*.

A dolgozat eredményei *a hivatásos állomány (tovább)képzésében és szocializációjában felhasználható eredményeket* is tartalmaz, melyek például a digitális korszak rendészeti kihívásainak oktatásában esetleg elméleti anyagul, képzési tematika eleméül felhasználhatóak. A munka hozzájárulhat, hogy *mind a rendőri pályára készülők, mind pedig a már szolgálatukat töltő rendőrök* a témában való jobb elmélyüléséhez, a számukra elérhető (tovább)képzési, tájékoztató anyagok fejlesztéséhez, a rendészeti szocializációs eszköztár bővítéséhez, valamint a megfigyelés, felvételnézés pressziója alatt is törvényes, humánus és arányos rendőri intézkedések támogatásához.

A disszertációban a rendőrség új láthatóságával, és transzparenciájával kapcsolatos problémakörök figyelembevétele hozzájárulhat *a központi irányítás és döntéshozatal stratégiai tervezési feladatainak hatékonyabbá tételéhez, s ezzel a rendőrség állományának és szervezetének a 21. század információs társadalmának kihívásaihoz való alkalmazkodásához.*

10. A t zisz zetben hivatkozott irodalom

1. Andrejevic, Mark (2012): Ubiquitous surveillance In Ball, Kristie – Haggerty, Kevin D. – Lyon, David (eds.): *Routledge Handbook of Surveillance Studies*. London – New York, Routledge, 91–98.
2. Brucato, Ben (2015a): The New Transparency: Police Violence in the Context of Ubiquitous Surveillance. *Media and Communication*, 3.  vf. 3. sz. 39–55. <https://doi.org/10.17645/mac.v3i3.292>
3. Farmer, Ashley K. – Sun, Ivan Y. – Starks, Brian Chad (2015): Willingness to Record Police-Public Encounters: The Impact of Race and Social and Legal Consciousness. *Race and Justice*, 5.  vf. 4. sz. 356–377. <https://doi.org/10.1177/2153368715581663>
4. Haggerty, Kevin D. – Ericson, Richard V. (2000): The Surveillant Assemblage. *British Journal of Sociology*, 51.  vf. 4. sz. 605–622. <https://doi.org/10.1080/00071310020015280>
5. Haggerty, Kevin D. – Ericson, Richard V. eds. (2006): *The New Politics of Surveillance and Visibility*. Toronto, University of Toronto Press.
6. Kies, Marianne F. (2011): Policing the Police: Freedom of the Press, The Right to Privacy, and Civilian Recordings of Police Activity. *The George Washington Law Review*, 80.  vf. 1. sz. 274–310.
7. Lyon, David (1994): *The Electronic Eye: The Rise of Surveillance Society*. University of Minnesota Press
8. Lyon, David (2001): *Surveillance Society: Monitoring everyday life*. Buckingham, Open University Press. *Surveillance & Society*, 1.  vf. 1. sz. 1–7. <https://doi.org/10.24908/ss.v1i1.3390>
9. Lyon, David, ed. (2006): *Theorizing Surveillance: The panopticon and beyond*. Cullumpton: Willan Publishing.
10. Lyon, David (2007): *Surveillance Studies: An Overview*. Cambridge, Polity.

11. Murakami Wood, David – Ball, Kristie – Lyon, David – Norris, Clive – Raab, Charles (2006): *Report on the Surveillance Society*. Wilmslow, Office of the Information Commissioner. <https://ico.org.uk/media/about-the-ico/documents/1042390/surveillance-society-full-report-2006.pdf> (2022. február. 15.)
12. Oulasvirta, Antti – Suomalainen, Tiia – Hamari, Juho – Lampinen, Airi – Karvonen, Karvonen (2014): Transparency of Intentions Decreases Privacy Concerns in Ubiquitous Surveillance. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17. évf. 10. sz. 633–638. <https://doi.org/10.1089/cyber.2013.0585>
13. Potts, Jason (2015): *The Impact of Police Video Recordings on Policing Strategies*. Thesis. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.14335.51365>
14. Miller, Serena (2019): Citizen Journalism. In Nussbaum Jon (ed.): *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. New York, Oxford University Press, 2019. 1–25. Online: <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.786>
15. Mann, Steve – Nolan, Jason – Wellman, Barry (2003): Sousveillance: Inventing and Using Wearable Computing Devices for Data Collection in Surveillance Environments. *Surveillance & Society*, 1. évf. 3. sz. 331– 355. <https://doi.org/10.24908/ss.v1i3.3344>
16. Thompson, John B. (2005): The new visibility. *Theory, Culture and Society*, 22. évf. 6. sz. 31–51. <https://doi.org/10.1177/0263276405059413> (2021. január 12.)
17. Goldsmith, Andrew John (2010): Policing’s New Visibility. *The British Journal of Criminology*, 50. évf. 5. sz. 914–934.
18. Sandhu, Ajay – Haggerty, Kevin D. (2017): Policing on Camera. *Theoretical Criminology*, 21. évf. 1. sz. 78–95.

11. Publikációs jegyzék

1. Héder Klára (2017): *Ha utazom, akkor posztolok is...* avagy kognitív torzítások a megfigyelés percepciójában In: Németh K.- Péter E.- Kiglics N. (szerk.) II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia, Turizmus Aktuális Kérdései (ISBN 978-963-396-102-5, 272-279. oldal; https://www.uni-pen.hu/files/konferencia/2017/Teljes_konf_tanulmánykötet.pdf)
2. Héder Klára (2018): A „személyre szabott ajánlatok” adatvédelmi kérdései In: III. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia tanulmánykötete (szerk: Marton et al.), Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 211-217. oldal (2018); https://uni-pen.hu/files/konferencia/2018/Turbizt_kotet_2018.pdf
3. Héder Klára (2019): *Figyelés vagy megfigyelés*” egy fogalom konceptualizációs kérdései In: Baráth N. E. - Mezei J. (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások : A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével; Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály (2019) 115-125. oldal <https://www.dosz.hu/files/rende%CC%81szet-tudoma%CC%81ny-aktualitasok.pdf>
4. Héder Klára (2019): „Az anticipált megfigyelés, mint az antikorrupciós eredményesség egyik gátja” Belügyi Szemle, 67(12), 49-67. oldal <http://real.mtak.hu/108898/1/HederKlaraBelugyiSzemle2019.evi12.szam49-67..pdf>
5. Héder Klára (2020): „Megfigyelés a törvény peremén: OSINT technikák tizenéves sasaeng rajongók kezében” In: Gaál Gy. - Hautzinger Z. (szerk.) A Hadtudománytól a rendészettudományig – társadalmi kihívások a nemzeti összetartozás évében Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, 251-256. oldal (2020) Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 1589-1674; 22) <http://www.pecshor.hu/periodika/XXII/heder.pdf>
6. Héder Klára (2021): „Sousveillance and Law Enforcement” V. Turizmus és Biztonság, Nemzetközi Tudományos Konferencia, (2020) (konferenciakötet) 651-663. oldal, <https://uni-pen.hu/files/konferencia/2020/V-Turizmus-%C3%A9s-biztons%C3%A1g-tudom%C3%A1nyos-konferencia-tanulm%C3%A1nyk%C3%B6tete.pdf>

7. Héder Klára (2021): „*A megfigyelés és megfigyeltség szubjektív aspektusai*” Magyar Rendészet 2021/2143-160. oldal.
<https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/5245/4504>
8. Héder Klára (2021): „*Megfigyeléssel kapcsolatos civil és rendvédelmi attribúciók*” In: Baráth N. E. - Mezei J. (szerk.) Rendészet-Tudomány-Aktualitások : A rendészettudomány a fiatal kutatók szemével; Budapest, Magyarország: Doktoranduszok Országos Szövetsége, Rendészettudományi Osztály (2021), 33-41. oldal https://tudasportal.uninke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/17894/RTA_2021_konferenciakotet.pdf?sequence=1
9. Héder Klára (2021): „*A megfigyelés, mint téma az „Orvos” fedőnevű ügynök jelentéseiben (1957-1962)*” In: Kovács I. (szerk.) Globális kérdések– Globális válaszok: rendészettudomány a hallgatók szemével; tanulmánykötet (2021) Magyar Rendészettudományi Társaság Hallgatói Tagozat Budapest; 93-107. oldal
10. Héder Klára (2022): *A biztonságtudatosítás pszichés gátjai: szubjektív veszély- és kontrollpercepció a digitális térben* NEMZETBIZTONSÁGI SZEMLE 9. évfolyam (2021) 4. szám, 62–78. oldal http://real.mtak.hu/137833/1/05_heder_62-78_NSZ_2021_4.pdf
11. Héder Klára (2022): *A felügyelet és az integritás lehetséges interferenciái* Belügyi Szemle, 70(6), 1193-1213. oldal <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.6.4>